ÎNTREBAREA RETORICĂ ÎN DISCURSUL POLITIC DE LA SFÂRŞITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ŞI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

MIHAELA-LILIANA DOBRE

Facultatea de Litere, Universitatea din Bucureşti
Institutul de Cercetări al Universității din Bucureşti
miha_dobre94@yahoo.com

Cuvinte-cheie*: întrebarea retorică, discursul politic, clasificare, uz pragma-retoric, sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea.*
Keywords*: rhetorical questions, political discourse, classification, pragma-rhetorical use, 19th–20th century.*

1. PRELIMINARII

Întrebarea retorică a reprezentat un punct de interes important în lingvistică, fiind studiată încă din Antichitate, când a apărut pentru prima dată printre celelalte figuri retorice. O primă perspectivă asupra întrebărilor retorice a fost cea a lui Cicero şi Quintilian, care le încadrează în clasa figurilor de gândire. În acest sens, se remarcă contribuția lui Quintilian la studiul întrebărilor retorice, prin stabilirea unei distincții între două strategii interogative. Prima se bazează pe capacitatea de *a întreba,* adică de a obține o informație prin intermediul unei întrebări directe, iar cea de-a doua are în vedere capacitatea de *a cerceta*, adică de a scoate în evidență un anumit fapt, cu scopul de a dovedi ceva. Cele două strategii sunt tratate sub aceeaşi categorie, deşi par să admită sensuri diferite („a căuta să ştii" vs „a dovedi"). Întrebarea retorică deține un rol în dinamizarea discursului şi în evidențierea anumitor atitudini ale vorbitorului. De asemenea, se stabileşte încă din Antichitate caracterul non-informativ al acestui tip de întrebare: „Constituie însă figură întrebarea care nu urmăreşte atât informarea, cât să facă presiuni ca aceasta: «Căci, Tubero, ce a făcut sabia ta scoasă din teacă în lupta de la Pharsalus» şi «În sfârşit, până când, Catilina, vei abuza de răbdarea noastră?»" (Quintilian 1974: 22).

2. PERSPECTIVA LINGVISTICĂ

2.1. PERSPECTIVĂ LEXICO-SEMANTICĂ ŞI SINTACTICĂ

Lingviştii structuralişti s-au ocupat de natura emfatică şi dual㠹i întrebărilor retorice, precum şi de problema polarității acestora[1]. Un punct de vedere important

[1] Trăsătura polarității întrebărilor retorice constă în capacitatea acestora de a avea o formă pozitivă sau negativă care este opusă celei impuse de răspunsul implicit.

BDD-A32484 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:10:51 UTC)

al sintaxei transformațional-generative este reprezentat de cel al lui Sadock (1971, 1974, *apud* Ilie 2009: 435), care se concentrează pe caracterul declarativ al unor enunțuri interogative. Acestea sunt denumite *queclaratives* (*question* + *declaratives*) şi se referă la aceeaşi polaritate pe care o afişează întrebările retorice, având, în acelaşi timp, proprietăți semantice similare cu *tag questions*. Natura complexă şi multifuncționalitatea întrebărilor retorice nu le permite structuraliştilor şi generativiştilor să treacă cu vederea diferența de *focus/emfază* dintre întrebările retorice şi cele non-retorice la nivelul structurii de adâncime. Prin caracterizarea acestora exclusiv din punct de vedere sintactic şi semantic, nu se poate ajunge la o analiză completă a acestui set de întrebări, deoarece actualizarea acestuia într-un context specific de uz valorifică numeroase alte funcții, prin corelarea cu factori pragmatici şi discursivi.

În literatura română de specialitate, sunt identificate o serie de caracteristici semantice şi sintactice ale întrebării retorice. În ceea ce priveşte sintaxa propoziției interogative cu uz retoric, nu s-au identificat diferențe formale prin comparația cu celelalte propoziții interogative, de tip standard. Se pot admite însă, anumite tipare lingvistice preferențiale construite cu ajutorul unor adverbe precum *oare*, *doar* (ca mărci ale deliberării) (Ionescu-Ruxăndoiu 2013) sau alți termeni care capătă valoare adverbială şi contribuie la modalizarea contextului respectiv. Un alt tipar lingvistic este cel în care apare un cuvânt interogativ ce poate fi însoțit şi de negație (*cine (nu)?*, *ce (nu)?*, *cui (nu)?*, *care (nu)?*, *cât (nu)?*, *unde (nu)?*, *când (nu)?* sau compusele lui: *orice?*, *oricare?*, *oriunde?*, *oricând?*), alături de un condițional: ***Ce** n-ar face omul pentru bani?; **Unde** n-ar merge un om disperat?*. Presupoziția care rezultă ca răspuns implicit este construită cu ajutorul unui cuantificator universal (mai ales în cazul celor cu o formă negativă): *Omul ar face **orice** pentru bani*; *Un om disperat ar merge **oriunde*** (Şerbănescu 2002: 129).

2.2. PERSPECTIVA PRAGMA-RETORICĂ

Din punct de vedere pragmatic, în bibliografia de specialitate întrebarea retorică este obiectul de cercetare al mai multor studii, dintre care unele sunt aplicate limbii române: Ilie (1994, 1998, 1999, 2003, 2015), Şerbănescu (2002), Ionescu-Ruxăndoiu (2008, 2013, 2018).

Din punct de vedere **pragmatic şi discursiv**, se remarcă perspectiva integratoare a Corneliei Ilie (1994), care analizează raportul întrebare-răspuns într-un context bine stabilit, luând în calcul variațiile şi funcțiile întrebărilor retorice ca întrebări diferite de cele propriu-zise. Definiția pragmatică a întrebărilor retorice are în vedere explicarea naturii complexe a acestora, precum şi modul lor de funcționare: „A rhetorical question is a question used as a challenging statement to convey the addresser's commitment to its implicit answer in order to induce the addressee's mental recognition of its obviousness and the acceptance, verbalized or nonverbalized, of its validity" (Ilie 1994: 128). Astfel, se poate spune că o întrebare

BDD-A32484 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:10:51 UTC)

retorică este constituită din forța ilocuționară a unei întrebări propriu-zise şi efectul perlocuționar al unei aserțiuni. Deşi au o formă interogativă ca orice alt tip de întrebare, întebările retorice nu transmit ideea de cerere de informație, ci, mai degrabă, oferă informații despre starea mentală a emițătorului, despre opiniile sau emoțiile sale prin prisma răspunsului implicit pe care îl conțin în mod obligatoriu.

Asociat întrebării retorice este şi fenomenul *scindării vocii emițătorului*. Acesta constă în identificarea mai multor voci în structura enunțului în momentul în care este verbalizat. O voce performează aserțiunea, iar celelalte sunt vocile care interpretează actul asertiv, însă doar una dintre ele poate fi prezentă explicit în enunț (Ionescu-Ruxăndoiu 2013: 479). Legat de fenomenul scindării vocii emițătorului este şi raportul dintre întrebare şi răspuns, şi, implicit, între emițător şi receptor. Identificarea unui răspuns în ceea ce priveşte întrebările retorice a dus la diferențierea unor subtipuri, în funcție de caracterul implicit sau explicit al răspunsului. Cornelia Ilie (1994) distinge între răspunsul obligatoriu (implicit) presupus de o întrebare retorică, în general, (*covert*, *obligatory response*) şi răspunsul verbalizat (răspuns explicit însoțit sau nu de un comentariu)/ non-verbalizat, reprezentat de gesturi, de râs sau de aplauze ca răspuns opțional (*overt*, *optional response*) (Ilie 1994: 130). Astfel, prin intermediul întrebărilor retorice ca declanşatori ai unui răspuns mental (*mental response*), emițătorul reuşeşte să infereze în mintea receptorului răspunsul aşteptat, în vederea acceptării acestuia şi, totodată, să îl convingă pe receptor să fie de acord şi să adere la opinia emițătorului[2].

Andra Şerbănescu (2002) încadrează întrebările retorice în clasa perechilor de adiacență dominate de funcția de răspuns. Printre caracteristicile de ordin pragmatic ale întrebărilor retorice, se pot număra: forța persuasivă, exprimarea unei atitudini din partea emițătorului (ofensivă, defensivă sau polemică), faptul că reprezintă un important mijloc de argumentare, o formă de „monolog adresat", pentru că se situează la granița dintre vorbirea directă şi cea indirectă. Întrebările retorice pot fi însoțite de expresii care explicitează atitudinea emițătorului cu privire la ceea ce urmează să spună: *te întreb acum*, *răspunde-mi acum*, *ia spune-mi acum*.

Întrebările retorice pot fi receptate ca certitudini sau, dimpotrivă, pot fi considerate false argumente. Atunci când funcționează ca argumente falacioase, întrebările retorice pot fi diferențiate în câteva categorii: întrebări cu un demers deductiv, cu un demers inductiv şi întrebări mixte (care sunt bazate atât pe componenta logică, cât şi pe cea pathetică). În privința celor din urmă, la nivelul

[2] Acest fapt poate fi observat şi în cadrul discursului politic ca strategie de persuadare. În ciuda faptului că nu poate fi considerată o întrebare prototipică (care cere explicit o informație), întrebarea retorică păstrează o funcție specifică întrebărilor, anume faptul că aşteaptă o reacție din partea celui către care se adresează: „these acts preserve an important feature of questions: they are not complete without a certain type of reaction – at least mental – from the receivers: their agreement with speaker's opinion" (Ionescu-Ruxăndoiu 2018: 51). Discursul politic (inclusiv cel parlamentar) este în mare parte bazat pe monolog, însă există şi o parte interacțională a acestuia prin care se poate stabili o *cooperare* sau un *conflict* între interlocutori, chiar şi la nivel mental.

BDD-A32484 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:10:51 UTC)

discursului politic sau juridic se pot identifica o serie de argumente precum: *ad populum*, *ad misericordiam*, *ad baculum*, *ad hominem* etc., care sunt înglobate în cadrul structurilor interogative de tip retoric (Ilie 1994: 150–170).

În ceea ce priveşte identificarea întrebărilor retorice în discursurile politice din România din perioada de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea (mai precis, perioada 1848–1948), precum şi a modului de funcţionare a acestora în cadrul textelor respective, se vor avea în vedere următoarele aspecte: ambiguitatea dată de raportul dintre întrebarea propriu-zisă şi întrebarea retorică; indici de marcare a întrebării retorice (sintactici, semantici sau pragmatici), raportul dintre întrebare şi răspuns, mai precis, în ce măsură întrebarea retorică respectivă permite un răspuns sau dacă răspunsul este verbalizat şi sub ce formă apare în text (dacă sunt construite şi funcţionează în forma unor serii, strategie utilizată de emiţător pentru crearea unei emfaze şi pentru obţinerea adeziunii publicului-receptor). Corpusul este unul limitat, având în vedere câteva exemple relevante pentru perioada menţionată şi pentru fiecare vorbitor în parte: Barbu Catargiu, Titu Maiorescu, Alexandru Marghiloman, Petre P. Carp, Nicolae Iorga.

3. SUBTIPURI

3.1. ÎNTREBĂRI RETORICE ÎN SERIE

3.1.1. Întrebări retorice în serie fără un răspuns verbalizat

Utilizarea întrebărilor retorice în serie reprezintă o strategie forte de persuadare a publicului-receptor şi de manipulare a opiniei prin apărarea poziţiei vorbitorului. Prin cumularea unor interogaţii de acest fel în aceeaşi situaţie, emiţătorul reuşeşte să creeze un efect de insistenţă asupra unui anumit subiect sau asupra propriei opinii prin emfază, spre deosebire de întrebările utilizate singular în context.

1) *A predominat vechea idee a neutralităţii. Dar ce sens mai poate avea neutralitatea noastră în anul1876? Neutralitatea garantată de cine? Şi cum respectată în poziţia noastră geografică? (...) Şi apoi nu eram noi un stat cu aspirări de independenţă? Şi care alt moment ni le putea îndeplini, dacă nu tocmai isbucnirea crizei orientale? Iar dacă independenţa trebuia să o dobândim, se cuvenea junelui stat să o aştepte în pasivitate sporită de la vreo combinare viitoare a diplomaţiei străine, care cine ştie cum ar fi eşit, sau era datoria, onoarea şi dovada sa de vitalitate de a şi-o cuceri cu sângele armatei sale?* (TM II 1897: 21–22).

Se observă utilizarea întrebărilor retorice în serie care nu sunt urmate de un răspuns. De cele mai multe ori, răspunsul dat de emiţător pentru întrebările retorice respective are un rol emfatic şi contribuie la accentuarea acestora din urmă. În apărarea poziţiei sale, vorbitorul face apel la componenta afectivă şi include în discursul său ideea de stat şi naţiune ca întreg din care atât emiţătorul, cât şi

BDD-A32484 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:10:51 UTC)

receptorul fac parte („neutralitatea noastră”). Cuvintele interogative sunt plasate strategic în funcție de dorința vorbitorului în ceea ce privește evidențierea anumitor aspecte. *De cine?* este plasat la finalul întrebării („Neutralitatea garantată de cine?”), pentru crearea unui focus asupra temei neutralității. De asemenea, *cum* şi *care* sunt introduse prin *şi*, ceea ce dinamizează discursul, dar contribuie şi la simetria acestuia, acționând ca o formă de anaforă.

3.1.2. Întrebări retorice în serie cu răspuns verbalizat

3.1.2.1. Întrebări retorice care presupun un singur răspuns explicit pentru întreaga serie

În exemplul 2) este reprezentată o serie de întrebări retorice însoțite de răspuns marcat explicit de către emițător.

2) *Vă mărturisesc că-mi lipseşte termenul parlamentar pentru a califica o asemena procedare. Ce a stârnit furtuna? Este o notă diplomatică? A venit un bărbat de stat al vreunei puteri mari din Europa să spue ceva încontra țerii noastre şi să ne amenințe? Suntem la discursul ținut cu vreo recepțiune solemnă din partea vreunui Împărat care ne pericliteză? Ne aflăm în fața unei hotărâri judiciare ce ne condamnă?* ***Nimic din toate acestea!***(TM I 1897: 251–252).

Răspunsul explicit permite interpretarea întrebărilor ce stau în subordonarea acestuia ca aserțiuni cu formă negativă: *Nu este o notă diplomatică*; *Nu a venit un bărbat de stat al vreunei puteri...*; *Nu suntem la discursul ținut cu vreo recepțiune solemnă din partea unui Împărat care ne pericliteză*; *Nu ne aflăm în fața unei hotărâri judiciare ce ne condamnă*. Acestea din urmă reprezintă presupoziții declanşate prin utilizarea întrebărilor retorice, urmate de un anumit răspuns din partea vorbitorului. Acesta poate fi conotat pozitiv sau negativ, fiind construit pe baza raportului DA/NU, asemenea întrebărilor totale care permit acest tip de răspuns.

3.1.2.2. Întrebări retorice care presupun un răspuns explicit particular pentru fiecare enunț interogativ

În exemplul (3), fiecare întrebare retorică este urmată de câte un răspuns, ceea ce evidențiază faptul că rolul întrebărilor retorice este de a introduce argumentele discursului.

3) *Atunci ce rămâne să facem? Rămâne ca Guvernul să stăruiască pe lângă membrii Curților cu juranți ca să fie blânzi? Aceasta nu poate s-o facă, fiindcă Guvernul nu poate să intervină în conştiința juraților. Să facă el ca țeranii să fie judecați de anumiți juranți, prin urmare Guvernul să falsifice lista juraților? Aceasta, iarăşi, nu se poate. Să intervie cu o grațiere? Aceasta ar însemna să se dea oamenilor încă odată ilusia unei comedii care se joacă în această țară; înseamnă să facem să se creadă că toate acestea sunt numai vorbe (...)* (NI 1907–1909: 23).

Textul reprezintă o construcție discursivă dinamică prin alternarea tonalității ridicate, provocate de întrebări, cu tonalitatea joasă, dată de răspunsul conotat

BDD-A32484 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:10:51 UTC)

negativ. Construcția simetrică este susținută şi de repetiții (*Atunci ce rămâne să facem? Rămâne ca Guvernul...*; *Aceasta nu poate s-o facă ... Aceasta, iarăşi, nu se poate*). Prima întrebare retorică are caracter concluziv, celelalte întrebări fiind subordonate celei dintâi. Cea de-a doua întrebare retorică este folosită cu scopul de a introduce argumentul ce urmează. Aceasta funcționează ca o anaforă pentru evidențierea mesajului cu caracter negativ ce urmează să fie introdus. Utilizarea persoanei I plural (*să facem*) sugerează responsabilizarea publicului-receptor cu privire la evenimentele discutate. În acelaşi timp, utilizarea conjunctivului are rolul de a crea ideea de incertitudine, fiind resimțită lipsa unei mărci a deliberării (***Oare** să intervie cu o grațiere?*). Astfel, întrebările par că exprimă incertitudinea emițătorului şi că sunt orientate către receptor pentru dezambiguizare, însă emițătorul reprezintă o voce a colectivității. El încearcă să ofere, în acelaşi timp, răspunsuri cu caracter argumentativ la o serie de întrebări posibile. În acest caz, problematica vizează identificarea unor întrebări propriu-zise sau dezvoltarea dialogică a unei argumentări, ajungându-se la dificultatea de a trasa o limită între cele două situații.

De asemenea, întrebările retorice în serie, care permit un răspuns particular pentru fiecare enunț interogativ, se pot construi după modelul întrebărilor totale, fiind conotate pozitiv sau negativ. Acestea au rolul de a scoate în evidență un anumit argument susținut cu tărie de emițător şi de a transmite aceste credințe receptorului în mod indirect:

*4) Când, d-lor, se zice că trebuie regulamentat ora de lucru, este intervenționist proiectul acela? **Da!** Când se zice că trebuie decretat repaosul duminical, este intervențiune? **Da!** Când se zice că cineva, dacă n-a făcut licența în drept, n-are drept să fie avocat, este intervențiune? **Da!** Când zice cineva că n-are dreptul fiecare femeie să moşească cum va voi, este intervențiune? **Da!** Şi aşa mai departe, toate legile sunt intervenționiste* (PPC 2000: 389).

*5) Ei bine! Un miliard aproape s-a cheltuit de la Regulament în curs de 25 de ani. Şi ce avem? N-avem nimic. Miliție? **Nu!** Şcoli? **Nu!** Drumuri? **Nu!** Arme, temnițe? **Nimic!** Abia ne-au rămas din acel miliard nişte rudimente barbare, ce cad în ruină şi care toate trebuie dărâmate, iar în locu-le trebuie făcute altele noi. Şi când avem atâta de făcut, să zicem publicului: «nu vrem să intrăm în cercetarea socotelilor, ci să trecem peste ele»?* (BC 1914: 165).

3.2. ÎNTREBĂRI RETORICE IZOLATE (UNICE, NONSERIALIZATE)

3.2.1. Întrebări retorice fără un răspuns verbalizat

În exemplul (6) se poate observa faptul că întrebările retorice din ultima parte a discursului nu sunt urmate de un răspuns verbalizat (*aplauzele*), dar reacția prin aplauze confirmă acceptarea răspunsului implicit de către publicul-receptor, precum şi acordul pe care îl stabileşte cu emițătorul în privința acestuia.

BDD-A32484 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:10:51 UTC)

6) *Ca probă despre aceasta, d-sa arăta cum că Rusia, la congresul de la Berlin, a fost singura care a ridicat un glas modest, este drept, dar în fine favorabil nouă față cu Europa. Prin urmare, dacă am permite noi ca ortodoxia să iasă din biserică astăzi şi să intre pe tărâmul politic, cred cu d. Maiorescu că am cădea în brațele Rusiei;* ***şi ce sunt aceste brațe, noi o ştim, o ştim într-atât încât ne întrebăm când sunt ele mai periculoase? atunci când ne strâng cu ură, sau atunci când ne strâng cu drag?*** *(Aplauze)* (PPC 2000: 89).

Reacția publicului-receptor este favorizată şi de contribuția afectivă pe care o aduce emițătorul prin utilizarea formei pronominale *noi* (ca formă de solidarizare) şi a unor opoziții semantice ce au în prim-plan termeni afectivi (*ură*/*drag*). În acelaşi timp, tema religiei (care poartă o conotație afectivă, în special) favorizează răspunsul non-verbalizat al publicului-receptor. Prezența persoanei I, plural, care „neutralizează diferența dintre sine şi grup" (Ionescu-Ruxăndoiu 2013: 480), implică atât solidarizarea cu grupul respectiv (formă a politeții pozitive), cât şi responsabilizarea acestuia, prin transmiterea propriilor păreri ce vor deveni, ulterior, păreri colective, lucru evidențiat de reacția publicului-receptor.

7) ***Dar se face întrebarea: nu este un inconvenient că lipsesc câțiva profesori de la catedrele lor? Fără îndoială este un incovenient****, nimeni nu o contestă; însă remarcați că sunt 3.000 de profesori în țară, şi între dumneavoastră nu sunt decât vreo 7.* ***Acum ce este mai bine? ca aceşti şase, şapte profesori să lipsească pentru câteva luni de la posturile lor fiind înlocuiți şi suferind câtva învățământul, şi Adunarea să nu fie lipsită de lămuririle, de luminile ce i-ar putea da ei pentru specialitatea lor? sau este mai bine ca ei să fie înscrişi în catalogul de presență al şcoalei, fără a putea veni în Adunare la desbaterile legilor, în special la lămuririle necesare într-o sferă aşa de importantă ca aceea a învățământului public?*** (TM I 1897: 118).

Apelul la emoție şi la empatie se face prin intermediul întrebărilor retorice care funcționează sub forma unor argumente falacioase: *argumentul ad populum* şi *argumentul ad misericordiam*. Acestea din urmă sunt introduse prin intermediul întrebărilor retorice, vorbitorul având scopul de a obține un efect pathemic şi de a determina publicul să adere la opinia prezentată de el. Prima interogație retorică are rolul de a stabili contextul ce urmează a fi prezentat, fiind însoțită imediat de un răspuns verbalizat. Utilizarea conectorului discursiv *fără îndoială* are rolul de a marca un acord emfatic şi de a crea efectul de polaritate inversată, deoarece, în ciuda conținutului negativ, mesajul devine afirmativ. Pe de altă parte, cealaltă jumătate a discursului este construită sub forma unui silogism disjunctiv de tipul *sau…sau*. Întrebarea deliberativă *Acum ce este mai bine?* determină evidențierea unui răspuns implicat de valori preferențiale. Cele două întrebări retorice formulate ulterior în această parte a discursului se exclud reciproc. Acestea din urmă nu sunt urmate de un răspuns verbalizat în mod explicit, emițătorul lăsând la latitudinea receptorului alegerea unei variante din cele expuse sub forma întrebărilor retorice.

BDD-A32484 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:10:51 UTC)

3.2.2. Întrebări retorice cu răspuns verbalizat

Diferența dintre un răspuns explicit şi un comentariu (*reply*) constă în faptul că un răspuns explicit răspunde propriu-zis la întrebare, însă comentariul face referire la presupoziția care este declanşată de întrebarea retorică, fiind de tip evaluativ (Ilie 1994: 130).

8) Aici se închide bilanțul legislativ. ***Întreb*** *din nou:* ***ce s-a îndeplinit din programul nostru?*** *Am făcut ceva pentru administrație, se poate; pentru justiție, nimic. Am mai fi răbdători, d-nii mei, dacă indicii grave nu s-ar fi arătat cari par a amâna în indefinit îndreptarea justiției şi a soartei magistraților* (AM 1916: 13).

În exemplul (8), introducerea întrebării retorice se realizează cu ajutorul unei mărci interogative explicite (*întreb*) şi al unui cuvânt interogativ (*ce*). Răspunsul dat este construit sub forma unor întrebări retorice directe (*Am făcut ceva pentru administrație? Se poate; Pentru justiție? Nimic*.). Fiecare enunț presupune un răspuns particular conotat pozitiv sau negativ. Se remarcă utilizarea persoanei I, plural, pentru responsabilizarea publicului-receptor şi pentru inducerea ideii de identitate de grup ca mecanism de *pathemizare*. Perechea întrebare-răspuns este însoțită de un comentariu metadiscursiv: *Am mai fi răbdători, d-nii mei, dacă indicii grave nu s-ar fi arătat cari par a amâna în indefinit îndreptarea justiției şi a soartei magistraților*, care are rolul de a izola atitudinea critică a emițătorului de restul discursului.

4. CONCLUZII

Analiza din lucrarea de față a pus în evidență importanța dimensiunii retorice a propozițiilor interogative în construcția strategică a discursului politic şi a delimitării acestora în clase diferite în funcție de strategiile particulare ale emițătorului (de a confirma răspunsul inferat sau de a nu confirma, aşteptând reacția publicului-receptor). Cadrul propus de discursul politic a favorizat, aşadar, identificarea unor subtipuri ale întrebărilor retorice, precum: întrebări retorice în serie fără un răspuns verbalizat şi întrebări retorice în serie cu răspuns verbalizat, acestea din urmă împărțindu-se în întrebări retorice care presupun un singur răspuns explicit pentru întreaga serie şi întrebări retorice care presupun un răspuns explicit particular pentru fiecare enunț interogativ (pozitiv, negativ sau dual). De asemenea, au fost identificate întrebări retorice unice fără un răspuns verbal (de tipul aplauzelor) şi întrebări retorice însoțite de un comentariu metadiscursiv.

Întrebările retorice utilizate de autorii analizați sunt multifuncționale. Funcția argumentativă are drept scop persuadarea receptorului (public sau adversari politici). Printre tipurile de argumente introduse cu ajutorul întrebărilor retorice se numără: *argumentele concluzive* sau *argumentele falacioase*. În acelaşi timp, întrebările retorice

BDD-A32484 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:10:51 UTC)

prezintă o serie de alte funcții, precum: apărarea poziției guvernului din care oratorul face parte sau a propriei poziții, atacul asupra oponenților, atragerea atenției cu scopul de a obține anumite informații sau de a da anumite informații publicului, exprimarea unui punct de vedere sau obținerea unui răspuns clar (de tipul da/nu) din partea receptorului, obținerea acordului/dezacordului. De asemenea, utilizarea persoanei I plural reprezintă o particularitate a discursului politic din acest punct de vedere. Emițătorul creează un tip de legătură aparentă cu publicul prin apelul la afect şi încearcă, în acelaşi timp, să responsabilizeze publicul-receptor şi să îl convingă de validitatea argumentelor sale. Se ajunge la ideea *scindării vocii emițătorului*, având în vedere posibilitatea unui răspuns la aceste întrebări. Ca strategie persuasivă, întrebarea retorică se bazează, mai ales, pe declanşarea de presupoziții şi pe manipularea acestora. Emițătorul are posibilitatea de a-şi „transfera" propriile opinii şi convingeri către cel care ascultă. Se obține în acelaşi timp un efect pathemic, atât pozitiv, cât şi negativ având în vedere capacitatea emițătorului de a prezenta argumentele îmbrăcate sub forma întrebărilor retorice.

În funcție de strategiile folosite şi în funcție de mărcile utilizate în cadrul construcției discursului bazat pe întrebări retorice se poate remarca un stil *raționalist* ca la Titu Maiorescu, *afectiv şi emfatic* în ceea ce îl priveşte pe Nicolae Iorga (*vezi* Zafiu 2007: 26), Alexandru Marghiloman sau *patetic* în cazul lui P. P. Carp sau Barbu Catargiu. Având în vedere tipurile de întrebări utilizate de fiecare autor în parte se poate afirma că Titu Maiorescu apelează într-o mai mare măsură la întrebările retorice în serie, Petre P. Carp recurge la întrebările retorice cu un răspuns nonverbal (de tipul aplauzelor) care dețin un rol important din punct de vedere emoțional. Prin prisma dimensiunii patetice se remarcă şi discursul lui Barbu Catargiu, care utilizează întrebări retorice în serie cu răspunsuri particulare (cu scopul de a dinamiza discursul), acestea fiind caracterizate de un grad ridicat de afectivitate. În acelaşi timp, discursurile politice ale lui Nicolae Iorga se bazează, în mare parte, pe întrebări ce funcționează ca argumente concluzive sau argumente falacioase.

SURSE

AM: Alexandru Marghiloman, *Discursuri politice*, Vol I (1885–1895), publicate de Comitetul Cercului de Studii al Partidului Conservator, 1916.

BC: Barbu Catargiu, *Discursuri parlamentare (1859–1862)*, Bucureşti, Editura Minerva, 1914.

NI: Nicolae Iorga, *Discursuri politice rostite în Camera Deputaților* (1907–1909), Vălenii de Munte, Tipografia „Neamul Românesc", 1909.

PPC: Petre. P. Carp, *Discursuri parlamentare*, Bucureşti, Grai şi suflet – Cultura Națională, 2000.

TM I: Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare cu priviri asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I*, Vol I (1866–1876), Bucureşti, Editura Librăriei Socecu & Comp, 1897.

TM II: Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare cu priviri asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I*, Vol II (1876–1881), Bucureşti, Editura Librăriei Socecu & Comp, 1897.

BDD-A32484 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:10:51 UTC)

BIBLIOGRAFIE

Ilie, Cornelia, 1994, *What Else Can I Tell You? A Pragmatic Study of English Rhetorical Questions as Discursive and Argumentative Acts*, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Ilie, Cornelia, 1998, „Questioning is not asking: The discursive functions of rhetorical questions in American talk shows", *Texas Linguistic Forum* 39, p. 122–135.

Ilie, Cornelia, 1999, „Question-response argumentation in talk shows", *Journal of Pragmatics* 31 (8), p. 975–999.

Ilie, Cornelia, 2003a. „Histrionic and Agonistic Features of Parliamentary Discourse", *Studies in Communication Sciences* 3 (1), p. 25–53.

Ilie, Cornelia, 2003b. "Discourse and Metadiscourse in Parliamentary Debates", *Journal of Language and Politics* 1 (2), p. 269–291.

Ilie, Cornelia, 2009, „Rhetorical Questions", în Cummings, Louise (ed.) *The Routledge Pragmatics Encyclopedia*, London: Routledge, p. 435–438.

Ilie, Cornelia, 2015, „Questions and questioning", în K. Tracy, C. Ilie & T. Sandel (ed.) *The International Encyclopedia of Language and Social Interaction*, Boston: John Wiley & Sons.

Ilie, Cornelia, 2015, „Follow-ups as multifunctional questioning and answering strategies in Prime Minister's Questions", în A. Fetzer, E. Weizman, L. Berlin (ed.) *The dynamics of political discourse: Forms and functions of follow-ups*, Amsterdam: John Benjamins, p. 195–218.

Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, 2008, „Prezentare generală a proiectului", în G. Pană Dindelegan (coord.) *Limba română. Dinamica limbii, Dinamica interpretării*. Actele celui de al 7-lea Colocviu al Catedrei de Limba Română (7-8 decembrie 2007), secțiunea *Masă rotundă: Istoria discursului parlamentar românesc (1866–1938*), p. 519–523.

Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, 2013, „Întrebarea retorică: aspecte teoretice şi aplicative", în D.O. Cepraga, C. Lupu, L. Renzi (ed.), *Études romanes. Hommages offerts à Florica Dimitrescu et Alexandru Niculescu, II*, Bucureşti: Editura Universității din Bucureşti, p. 476–484.

Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, 2018, „Question and Rhetorical Questions: A Theoretical Synthesis", în *Revue roumaine de linguistique*, 63, 1-2, p. 49–53.

Quintilianus, Fabius M., 1974, *Arta oratorică*, Bucureşti: Minerva, vol. 1-3.

Sadock, Jerrold, 1971, „Queclaratives", *Papers from the 7th Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society, CLS* 7, p. 223–231.

Sadock, Jerrold, 1974, „Some Covert Illocutionary Acts in English", în Jerrold M. Sadock (ed.), *Toward a Liguistic Theory of Speech Acts*, New York/London: Academic Press, p. 111–146.

Schaffer, Deborah, 2005, „Can rhetorical questions function as retorts? Is the Pope Catholic?", *Journal of Pragmatics* 37, p. 433–460.

Şerbănescu, Andra, 2002, *Întrebarea: teorie şi practică*, Iaşi: Polirom.

Špago, Džemal, 2017, „Rhetorical questions or rhetorical use of questions?", *ExeELL (Exploration in English Language and Linguistics)*, p. 102–115.

Zafiu, Rodica, 2007, *Limbaj şi politică*, Bucureşti: Editura Universității din Bucureşti.

RHETORICAL QUESTION IN THE POLITICAL DISCOURSE FROM THE END OF XIXth CENTURY AND THE BEGINNING OF XXth CENTURY

Abstract

The present paper takes into account the rhetorical question and its discursive functions instantiated in the formal context of the political discourse. The research is structured in two parts: a theoretical one, followed by the data analysis. The first section overviews the theories regarding the definition of the rhetorical question from different perspectives (lexical-semantic and syntactic approach, on the one hand, and pragma-rhetorical approach, on the other hand) and its inclusion

BDD-A32484 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:10:51 UTC)

within a wider category of questions. The rhetorical question does not explicitly ask for an answer (which can be deduced from the form of the question itself), therefore it differentiates from the standard question, which actually generates a verbal or an action-eliciting reply. Thus, it can be said that a rhetorical question is constituted by the illocutionary force of a proper interrogative statement and by the perlocutionary effect of an assertion (Ilie 1994: 128). The theoretical discussion is followed, in the second part, by a presentation of the rhetorical questions identified in the Romanian political discourse from the end of 19th century and the beginning of 20th century, delivered by certain personalities of this period, such as: T. Maiorescu, P.P. Carp, N. Iorga. We analyze the discursive functioning of the rhetorical questions according to the period under consideration, the speaker and other particularities of the communicative context.

BDD-A32484 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:10:51 UTC)